

In november werd België getroffen door de zwaarste overstromingen in 50 jaar. Politici, beheerders en milieuorganisaties steggelen over de oorzaken. Integraal waterbeheer is in Vlaanderen officieel beleid maar zit nog lang niet bij iedereen tussen de oren.

Overstromingen in België

Gevolg van ruimtelijke wanorde

Tussen 11 en 14 november kampte België met hevige regenval, maar de neerslaghoeveelheden waren met 60 tot 80 millimeter niet dermate groot dat overstromingen voor de hand lagen. Toch steeg het waterpeil in veel rivieren en kanalen al snel boven het alarmpeil. Veel opvangbekkens (in Vlaanderen 'wachtbekkens' genoemd) liepen over en enkele dijken braken door. In Belgisch-Limburg zette een dijkbreuk in de Demer de campus van de universiteit in Hasselt blank. In Oost-Vlaanderen steeg de Dender 72 centimeter boven het alarmpeil en overstroomden delen van Geraardsbergen, Ninove en Dendermonde. In Vlaams-Brabant liep het water over de dijken van het Kanaal Charleroi-Brussel waardoor woonwijken bedreigd werden en honderden mensen geëvacueerd moesten worden. In Waals-Brabant liepen de valleien van de Zenne en delen van het pretpark Walibi onder. De overstromingen eisten vijf slachtoffers; de schade bedroeg ongeveer 180 miljoen euro.

Gesteggel

Vlaamse en Waalse politici steggelden meteen over de oorzaken van de overstromingen. De Vlaamse premier Kris Peeters maakte verwijten aan Wallonië. Als er in Waals-Brabant sluizen opengezet worden om het gebied te ontlasten, leidt dat tot wateroverlast in het stroomafwaarts gelegen Vlaams-Brabant. Ook was er volgens Peeters onvoldoende overleg geweest over ingrepen in de waterhuishouding. Het Waalse deel van de Dender

was al uitgebaggerd voordat aan het stroomafwaarts gelegen Vlaamse deel begonnen was. Daardoor werd het water versneld afgevoerd van Wallonië naar Vlaanderen en belandde daar in een flessenhals. Iedere waterspecialist weet dat je eerst de benedenloop moet uitbaggeren en dan pas de bovenloop, en niet andersom.

De Waalse premier Rudy Demotte hekelde de miscommunicatie tussen Waalse en Vlaamse waterbeheerders. Ze maakten verschillende inschattingen en wisselden te laat gegevens uit. Daardoor ontstond er verwarring over het openen van een sluis in het Kanaal Charleroi-Brussel en kon pas een beslissing genomen worden na tussenkomst van de federale minister van Binnenlandse Zaken.

Ruimtelijk wanbeleid

Volgens de Vlaamse sociaaldemocratische parlementariër Bart Martens betaalt België 'de tol voor decennialang wanbeleid op het vlak van de ruimtelijke ordening'. Door de verharding van oppervlakten en de 'rechtstreekse en inbuizing' van waterlopen zou er minder water in de bodem infiltreren en zou deze zijn sponsfunctie verliezen. Via gemengde rioleringen en collectoren wordt het water te

België betaalt de tol voor decennialang wanbeleid op het vlak van de ruimtelijke ordening

snel afgevoerd naar ingesnoerde rivieren die op de verkeerde plaatsen overstroomden. Ook zijn te veel bouwvergunningen afgegeven voor huizen in overstromingsgebieden en opgehoogde 'waterzieke gronden' (gebieden die vaak overstroomden). 'Steek onze rivieren in een ruimer jasje', is Martens' advies.

Na de overstromingen van 2002 stelde de Vlaamse regering het Rubiconfonds in om gemeenten te ondersteunen bij investeringen in het waterbeheer. Vorig jaar wilde de regering het fonds opheffen, maar het parlement wist dit te voorkomen. Martens verwijt minister Philippe Muyters (Nieuw-Vlaamse Alliantie) van Ruimtelijke Ordening dat hij van lagere overheden geen concrete plannen vraagt voor overstromingsgebieden, bufferbekkens en waterkeringen.

Geraardsbergen

Een duidelijk voorbeeld van 'ruimtelijke wanorde' is Geraardsbergen aan de Dender. Daar woedde de afgelopen jaren een heftig debat tussen milieugroeperingen en het stadsbestuur over het indammen en bebouwen van een 60 hectare groot natuurlijk overstromingsgebied stroomopwaarts van de stad. Daarin ligt een sportvliegveld waarvan de startbaan werd opgehoogd en verlengd. Om het vliegveld te beschermen tegen overstromingen kwam er een dijk omheen. Daarna werd het gebied gesplitst door een dwarsdijk die vervolgens werd verlegd om de bouw van 30 nieuwe huizen mogelijk te maken. Dat gebeurde onder druk van particulieren die hun grond als bouwgrond wilden verzilveren. Zo kwamen ook nog eens vele hectares moerasbos en weiland binnen de dijken te liggen

en ging van de 60 hectare die vroeger volledig en natuurlijk overstromde, 26 hectare verloren. Was de buffercapaciteit van dit natuurlijke overstromingsgebied in stand gebleven, dan had Geraardsbergen veel minder last gehad van overstromingen. Nu begaf zelfs de nieuw aangelegde dijk het en liepen ook de nieuwe woningen onder water.

Het Milieufront Omer Wattez (MOW) en de Bond Beter Leefmilieu (BBL) vragen nu van minister Muytens een volledig herstel

Geraardsbergen gaf ondanks een negatieve watertoets bouwvergunningen af in natuurlijk overstromingsgebied

van het overstromingsgebied. Ze willen dat de minister afwijzend reageert op de aanvraag van de uitbater van het vliegveld om de activiteiten voort te zetten en uit te breiden. Muytens moet een ruimtelijk uitvoeringsplan (RUP) opstellen waarin het vliegveld als 'zonevreemde activiteit' verdwijnt en de opgehoogde startbaan wordt afgegraven. Ook bepleiten ze een 'uitdoofbeleid' voor de woningen. Die moeten opgekocht en afgebroken worden waarna de opgehoogde gronden en nieuwe dijken afgegraven kunnen worden. Zo krijgt de Dender een ruimere jas.

Zoals er in Nederland stroomgebiedsplannen worden opgesteld, zo kent België 'bekkenbeheersplannen'. Daarin worden overstromingsgebieden (retentiebekkens) afgebakend. Maar dat zijn er voorsnog veel te weinig en de uitvoering ervan verloopt uiterst

Het Kanaal Charleroi-Brussel stroomt over de dijk bij Lot in de gemeente Beersel (14 november 2010). De inwoners van 220 huizen zijn geëvacueerd.

traag. Lokale besturen en de landbouwsector liggen dwars en de gewestelijke regering trekt er geen geld voor uit.

Watertoets

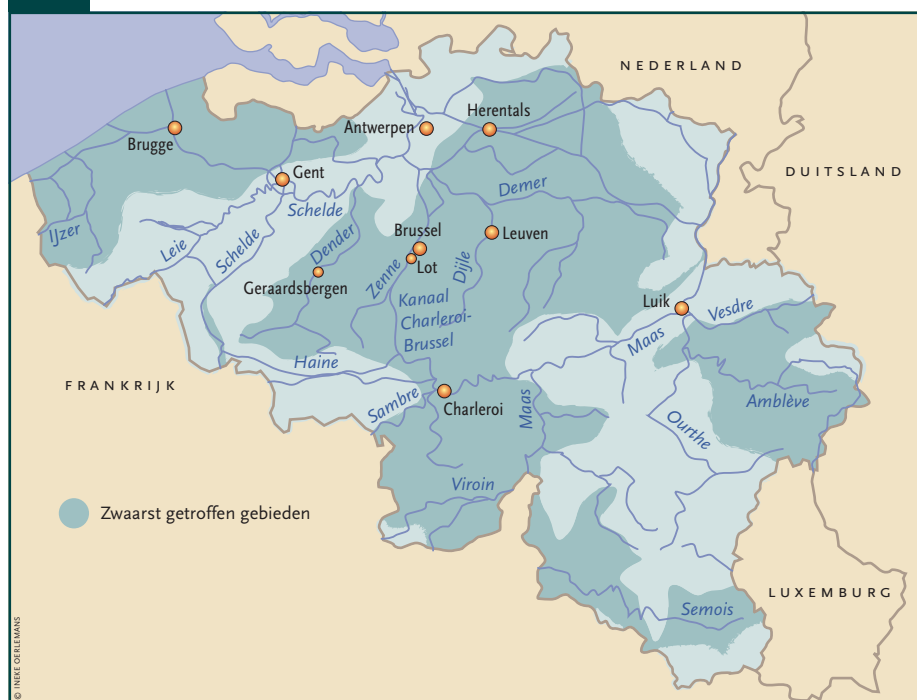
Net als Nederland kent Vlaanderen sinds 2006 een watertoets. Plannen waarvoor bouw- of milieuv vergunningen nodig zijn worden aan zo'n toets onderworpen. Als een plan significante schade toebrengt aan het watersysteem kan de gemeente een vergunning weigeren of compenserende maatregelen eisen.

Ook in Geraardsbergen werd de watertoets toegepast, maar deze vormde geen belemmering voor het verlenen van vergunningen voor bouwactiviteiten in het natuurlijke overstromingsgebied van de Dender. Voor milieugroeperingen als MOW en BBL is het een bewijs dat de watertoets niet werkt. Zij willen dat deze veel strikter en bindend wordt toegepast. Burgemeesters en schepenen (wethouders) bezwijken te vaak onder de druk van projectontwikkelaars en particulieren en geven ondanks een negatieve watertoets toch vergunningen af. Ze laten het individuele belang van grondeigenaren zwaarder wegen dan het collectieve belang van een goed doordachte ruimtelijke ordening.

Waterbeheerders worden verweten dat ze te snel een positieve watertoets afgeven als een plan compenserende maatregelen in de vorm

Overstromingen in België in november 2010

kunstmatige wachtbekken bevat. Zulke bekken zijn als alternatief voor natuurlijke overstromingszones bij hevige regenval slechts 'een pleister op een houten been'. De minister van Milieu en Natuur, Joke Schauvliege, heeft inmiddels een herziening van de watertoets aangekondigd om te zorgen dat gemeentebesturen adviezen van waterbeheerders minder gemakkelijk naast zich neerleggen.

Verharding

Een probleem in België en vooral Vlaanderen is de toename van het verharde oppervlak waardoor er weinig water infiltreert in de bodem. Door het 'verneveld verstedelijkingspatroon' kent Vlaanderen een extreem hoog percentage bebouwd oppervlak. Tussen 1976 en nu zou het bebouwd oppervlak toegenomen zijn van 6 tot 20%, en volgens sommigen zelfs tot 30% – na Monaco en Vaticaanstad het hoogste percentage ter wereld. Ook de manier van bouwen (meer horizontaal dan verticaal met ruim bemeten verharde opritten en parkeerplaatsen) draagt daaraan bij. De verspreide verstedelijking leidt ook tot

FOTO: NICOLAS MEERLINCK/BELGA PHOTO/ANP

It wasn't me

Mensen met een huisdier gaan op den duur op hun huisgenoot lijken. Uit hun gedrag kun je afleiden of ze thuis een hond of een kat hebben. Op de vakantie is het een leuk spel: beroepen raden van mensen. De ene keer lukt het beter dan de andere. Mensen uit het onderwijs zijn makkelijk te herkennen. 36 weken een klas voor je bureau, 30 jaar lang, laat zijn sporen na. Of je nou werkt in het basisonderwijs, het voortgezet onderwijs of het beroepsonderwijs. Je wordt door je gelijken herkend.

Dit jaar ben ik met mijn collega's de actie 'het nette schoollokaal' begonnen. Het werd te gek. Elke keer als we het lokaal binnenkwamen konden we beginnen met opruimen. Onze eerste actie was een briefje op de deur. Een vriendelijk verzoek om het lokaal na gebruik weer in de oude staat

Docenten gaan lijken op het publiek dat ze bedienen

te herstellen. Van elke huurder wordt dat ook verwacht.

Maar ja, docenten gaan lijken op het publiek dat ze bedienen. Een briefje helpt niet.

Over tot hardere maatregelen: we controleren via het rooster wie de laatste bewoner is en spreken haar/hem erop aan. Je stuit op verrassingen. Schijnbaar brave collega's zijn niet zo braaf. Niet de collega's van andere afdelingen maar die van de eigen opleiding zijn slordig. En bovenal, docenten gaan op studenten lijken.

De standaardreactie van de aangesprokene is: *It wasn't me*. 'De tafels stonden zo toen ik het lokaal in kwam.' 'Nee hoor, ik heb het bord niet gebruikt.' 'Het is vast iemand van de deeltijdopleiding geweest want ik ruim altijd op.'

Tel daarbij de mimiek, gespeelde verbazing en ongeloof en het lijkt of je een leerling aanspreekt over zijn spullen. Docenten, het zijn net mensen. •

een extreem hoog aantal (verharde) wegkilometers in verhouding tot het oppervlak.

Daarnaast zijn veel beken rechtgetrokken en omgevormd tot betonnen afvoergoten. Ook dat vermindert de infiltratie en versnelt de afvoer waardoor er bij flessenhalzen problemen ontstaan. Hermeandering kan de buffercapaciteit vergroten en de afvoersnelheid verlagen, net als de aanleg van natuurvriendelijke, ruwe oevers en waterbodems, zoals in de Dijle stroomopwaarts van Leuven.

Ook de infiltratiecapaciteit van landbouwgronden ging achteruit. Er wordt minder natuurlijke mest gebruikt waardoor het humusgehalte daalt; de zwaardere machines maken de bodem nog compacter. Bossen en weilanden houden veel meer water vast dan akkers. Rivieren als de Dender en Zenne krijgen hun

Door alle bebouwing en asfalt in Vlaanderen neemt de bodem nauwelijks water op

water echter grotendeels uit de gordel van slecht doorlatende lössgronden waar akkerbouw domineert. Toen het in november hard regende waren de akkers net geploegd en sloegen de bodems dicht. Hierdoor en door de rechte, gladde afvoerkanaalen denderde het water met grote snelheid naar de rivieren.

Integraal waterbeheer

Het moderne principe van 'eerst vasthouden, dan bergen en ten slotte (traag) afvoeren' wordt ook in veel Belgische beleidsdocumenten beleden, maar in de praktijk nog te weinig toegepast. De basisreflex van veel lokale bestuurders en waterbeheerders is nog steeds: afvoeren! Burgemeesters willen beken uitbaggeren, waterbeheerders vragen meer pompcapaciteit om overtollig water uit hun gebied af te voeren naar... de bureaus die dan maar moeten zien hoe ze ervan afkomen.

Integraal waterbeheer is in Vlaanderen officieel beleid en verankerd in instituties. De recente overstromingen maken echter duidelijk dat dit nog lang niet bij iedereen tussen de oren zit. •